

Т. Садыков¹, М.Изол²

¹К.Карасаев атындағы Бишкек гуманитардык университети,
²Сулейман Демирел университет

ТҮРК ЖАНА КЫРГЫЗ ТИЛДЕРИНДЕГИ ҮНДҮҮЛӨРДҮН АЙРЫМ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Аннотация: Мақалада түркі тілдерінің ішіндегі түрік және кыргыз тілдерінің айырым белгілері қарастырылды. Түрік және кыргыз тілдері дауысты дыбыстарының дыбыс құрамы және өзіндік айырмашылықтары көрсетілді. Түркі тілдеріндегі жуан және жіңішке дауыстылармен қатар қысқа және созылыңқы дыбыстардың ерекшеліктері ескерілді.

Тірек сөздер: фонетика, дыбыс, акустика, артикуляция

Т. Садыков¹, М.Изол²

¹Бишкекский гуманитарный университет им.К.Карасаева
²Университет Сулеймана Демиреля

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТУРЕЦКОГО И КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКОВ

Аннотация: В статье рассмотрены различия турецкого и кыргызского языков среди тюркских языков. Показан звуковой состав гласных звуков турецкого и киргизского языков и их своеобразные различия. Наряду с твердыми и мягкими гласными в тюркских языках учитывались особенности кратких и долгих звуков.

Ключевые слова: фонетика, звук, акустика, артикуляция

T. Sadykov¹, M.Izol²

¹Bishkek Humanitarian University named after K. Karasaev
²Suleiman Demirel University

SOME FEATURES OF THE TURKISH AND KYRGYZ LANGUAGES

Abstract: The distinctions between the Turkish and Kyrgyz languages are considered in the article. Vocal sounds of the Turkish and Kyrgyz languages were analysed. The article discusses the differences between Turkish and Kyrgyz languages. The vocal sounds of Turkish and Kyrgyz languages were analyzed. The article discusses the distinctive signs of the Turkic and Kyrgyz languages within the Turkic languages. The sound composition of the vowels of the Turkish and Kyrgyz languages and peculiar differences are shown. Along with thick and thin vowels in the Turkic languages, the features of short and chronic sounds were taken into account. Among the Turkic languages, the distinctive signs of the Turkish and Kyrgyz languages are considered. The vowel sounds of the Turkish and Kyrgyz languages were analyzed.

Keywords: phonetics, sound, acoustics, articulation.

Кез келген тилге тиешелүү сөз жана сөз мүчөлөрүнүн колдонуш өзгөчөлүктөрү ал тилдин типологиялык ички табияты менен шартталары белгилүү. Алтай бүлөсүнө кирген түрк тилдери түзүлүшү жактан мүчөлөмө типологиядагы тилдердин катарына жаткандыктан [Линг. энцикл. словарь 1990: 41, 200-201, 527; Языки мира 1997; Морфологич... 1963; Касевич 1977; Ergin 1994: 50-52; Banguoğlu 1986: 11-22], туундуу жана татаал сөздөрдүн жасалышы менен бир сөздүн ар башка грамматикалык формаларынын уюшулушун ишке ашырган тыбыштык түзүм да дал ушул типологиялык белги аркылуу аныкталары бышык. Демек, кыргыз жана түрк тилинин тыбыштык түзүмүндөгү жалпылык менен айырмачылыктарды ачып көрсөтүү аркылуу кыргыз-түрк салыштырма фонетикасынын негизин түптөө түркологиядагы өзөк маселе экендиги талашсыз.

Түрк тилдеринин тыбыштык түзүмү бүгүнкү күнгө чейин ар кандай теориялык парадигмалардын алкагынан [Radloff 1982; Байтұрсынұлов 1925; 1992; Тыныстанов 1934a,b; Богородицкий 1934; Батманов 1946; Кононов 1956; Ахматов 1970; Шербак 1970; Орусбаев 1974; Дьячковский 1982; Новое... 1987: 37-244; Баскаков 1988; Сыдыков 1990; Орусбаев, Токтоналиев 1991; Садыков 1992; 2006; Базарбаева 2008: 278-315; Жүнісбек 2009; Жунисбек 2009] ар тараптан иликтөөгө алынып келди. Бирок булардын ичинен түрк тилинин тыбыштык өзгөчөлүктөрү, тилекке каршы, так жана объективдүү ыкмалардын жардымы менен күнү бүгүнкүгө чейин изилденбей, бул багыт илимий жактан толук колго алынбай келет. Бул макалада түрк жана кыргыз тилиндеги үндүү тыбыштардын айрым өзгөчөлүктөрүнө кыскача мүнөздөмө берүү менен чектелмекчибиз.

Түрк тилиндеги үндүүлөрдүн курамы сегиз кыска үндүү жана үч созулма үндүү менен аныкталат: 1) кыска үндүүлөр: *a, e, o, ö, i, i, u, ü*; 2) созулма үндүүлөр: *aa, ii, iii*. Ал эми кыргыз тилинде сегиз кыска, бирок алты созулма үндүү орун алат: 1) кыска үндүүлөр: *a, e, o, ө, ы, и, у, ү*; 2) созулма үндүүлөр: *aa, ee (ээ), oo, өө, уу, үү*.

Ошентип, түрк жана кыргыз тилиндеги үндүүлөр курам жактан төмөнкүдөй жалпылык жана айырмачылыктар аркылуу мүнөздөлөт:

1. Түркчөдөгү кыска үндүүлөр [Кононов 1956: 21-25; Ergin 1984: 102-160; Banguoğlu 1986: 34-40] сан жагынан да, сапат жагынан да кыргыз тилиндеги кыска үндүүлөргө толук дал келет [Ахматов 1968; Сыдыков 1990; Садыков 1992; 2006 ж.б.].

2. Созулма *aa, iii* үндүүлөрү - экөө тең эки тилге бирдей орток бирдиктер: кырг. саат - түрк. *saat*, кырг. уурт - түрк. *uğur /u:r/* (аян) ж.б. Бирок түркчөдөгү өйдөкү созулмалар, кыргызчадан айырмаланып, негизинен, арап же фарсы тилдеринен оошкон сөздөрдө гана колдонулат.

3. Түркчөдөгү созулма *i*: тыбышы бир сөздү экинчи бир сөздөн маани жактан айырмалоо касиетине да ээ [Кононов 1956, 24 б.]. Мисалы: *azi:m* (великий) – *azim* (намерение). Ал эми кыргыз тилинде бул созулма уңгу менен мүчөнүн жигинде гана пайда болушу мүмкүн [Юнусалиев 1985: 85-87]. Мисалы: карыыр, ириир, чириир ж.б.

4. Кыргыз тилиндеги *ee, oo, өө, үү* созулмалары түрк тили үчүн мүнөздүү эмес.

Түрк тилиндеги созулма үндүүлөр жазууда төмөнкүдөй белгиленет: *manâ /mana:/ - маани, mahsûs /mahsu:s/ - сезилген, azîm /azi:m/ - улук, улуу ж.б.*

Түрк жана кыргыз тилиндеги үндүү тыбыштар төмөнкүдөй төрт ажыратуу белгиси боюнча бири биринен айырмаланат:

1. Созулма-кыскалык белгиси. Түркчө: *uzun-kasa iinliiler*. Сапаттык эмес сандык мүнөздөгү бул белги үндүүлөрдүн созулуп же кыска айтылышына негизделет да, аларды кыска жана созулма үндүүлөр деген эки топко бөлөт [Кононов 1956: 21-25; Ergin 1994: 102-110; Banguoğlu 1986: 34-40]: 1) кыска үндүүлөр: *a, e, o, ö, i, i, u, ü*, 2) созулма үндүүлөр: *aa, iii, ii*. Ушул эле көрүнүш кыргызчада орун алат: 1) кыска үндүүлөр: *a, e, o, ө, ы, и, у, ү*; 2) созулма үндүүлөр: *aa, ee (ээ), oo, өө, уу, үү*.

Үндүүлөрдүн эки тобунун ичинен кыска үндүүлөр эки тилде тең акустика-артикуляциялык жактан да, колдонуш жактан да бири бирине дээрлик окшош. Мунун себеби - эки тилген чыгыш теги жактан бир бабатиленге барып такалгандыгында.

Түрк тилиндеги созулма үндүүлөр, кыргыз тилинен айырмаланып, саналуу гана төл сөздөрдүн тутумунда кездешет [Banguoğlu 1984: 39]. Мисалы: *dağ* /*da:*/ - *моо*, *yağmur* /*ya:*/ - *жамгыр*, *olduğu* /*oldu:*/ - *болгон сыяктуу* ж.б. Аталган созулмалар негизинен арап, фарсы тилдеринен оошкон сөздөрдө гана колдонулат. Сал.: *hâkim* – *аким*, *şâir* – *акын*, *kâmil* - *толук*, *kemtiksiz*, *felâket* - *балакет*, *kyrsyk*, *hakiki* - *акыйкат*, чыныгы, *zagûret* – *зарылдык*, *sâmi* – *мечит* ж.б.

Ошентип, түрк жана кыргыз тилиндеги үндүүлөр системасынын өзөгүн байыркы жана азыркы түрк тилдеринин басым көпчүлүгүнө бирдей тиешелүү болгон сегиз кыска үндүү түзөт. Ошол эле маалда созулма үндүүлөр кыргыз тили үчүн өзөк кубулушка жатса, түрк тили үчүн перифериялык мүнөздөгү кубулушка жатат.

Белгилей кетчү нерсе, түрк тилдериндеги созулма үндүүлөрдүн фонемалык мартабасы - теориялык жактан талаш маселе.

Түркологияда калыпташкан көзкараш боюнча созулма үндүүлөр бир тыбыш (фонема) деп эсептелет да, муну далилдөө үчүн төмөнкүдөй чакан түгөйлөр келтирилет: саг – саат, эк – ээс, жон – жоон, өн – өөн, ук – уук, жүн - жүүн ж.б.

Экинчи көзкараш боюнча созулма үндүүлөр бир тыбыш эмес, бир үндүүнүн катар келген айкашы деп каралат да, аны тастыктоо үчүн бир катар тилдик фактылар жетекчиликке алынат [Садыков 1992: 28-32].

Барыш жөндөмөнүн уюшулушу. Аягы к/к тыбышына бүткөн сөздөрдүн барыш жөндөмө формасы төмөнкү эрежелер аркылуу ишке ашырылат:

(1) Бир муундуу сөздөн соң барыш жөндөмөдөгү башкы үнсүз сакталып айтылат:

бак+га>бакка	<i>ток+га>токко</i>
так+га>такка	<i>жсок+га>жсокко</i>
көк+га>көккө	<i>жжүк+га>жжүккө</i> ж.б.

(2) Көп муундуу сөздөн соң барыш жөндөмөдөгү башкы үнсүз түшүрүлүп айтылат:

сабак+га>сабака	<i>терек+га>тереке</i>
курак+га>курака	<i>жжүрөк+га>жжүрөкө</i>
белек+га>белеке	<i>түлүк+га>түлүккө</i> ж.б.

Көрүнүптургандай, кыргыз тилиндеги мындай сөздөрдүн жөндөлүшү сөздүн-муун саны менен жөнөсө алынат. Бирок бул эрежеге баш ийбеген учур да бар. Ал төмөнкү эреже менен тескелет.

(2) Созулма үндүү менен келген бир муундуу сөздөн кийин барыштын башкы үнсүзү түшүрүлүп айтылат:

жаак+га > жаака	<i>сөөк+га > сөөкө</i>
тоок+га > тооко	<i>жсөөк+га > жсөөкө</i>
суук+га>суука	<i>жсээк+га>жсээке</i>
тээк+га>тээке	<i>уук+га>уука</i> ж.б.

Бултоптогусөздөр «бирмуундуу» экендигине карабастан эки же көпмуундуу-сөз-дөрдүн (2) эрежесине баш ийип, барыштын башкы үнсүзүнүн түшүрүлүшү ыңгайлы-шын шарттайт. Сөздүн муун саны үндүүлөрдүн санына карай аныкталгандыгын эске алсак, анда аталган сөздөрдүн тутумундагы созулма үндүү үлөрөзүн бир тыбыш эмес, бир тыбыштын катар келген айкашы катары көрсөтөт деп бүтүм чыгарууга болот.

Аркылуу мамиленин уюшулушу. Түрк тилдеринде аркылуу мамиленин көрсөткүчтөрү арбын экени белгилүү. Т.Абдиевдин изилдөөлөрү көрсөткөндөй, аркылуу мамиле мүчөлөрү менен жасалган этиштердин ичинен 82% үлүшү -*т* көрсөткүчү менен жасалса,

18% үлүшү калган көрсөткүчтөр менен жасалат [Абдиев 2009: 23; Садыков 1995: 22-23]. Ошол эле маалда *-m* көрсөткүчү жалаң гана эки же көп муундуу этиштерден кийин колдонулат:

ыйла+т>ыйлат	<i>сында+m</i> >сындат
сана+т>санат	<i>буулан+m</i> >буулант
чачыл+т>чачылт	<i>жалмай+m</i> >жалпайт.

Бирок ушул эле эрежеге созулма үндүү менен келген бир муундуу этиштер да баш ийет:

жуун+т > жуунт	<i>жуур+m</i> > жуурт
куур+т>куурт	<i>соол+m</i> >соолт
суур+т>суурт	<i>чуур+m</i> >чуурт
муун+т>муунт	<i>туун+m</i> >туунтж.б.

Көрүнүп тургандай, бул учурда да созулма үндүү менен келген бир муундуу сөздөр өздөрүн эки муундуу этиш катары көрсөтүп, *-m* мүчөсүнүн колдонулушун шарттады.

Ошентип, жогорку эки учурдун экөөндө тең созулма үндүүлөрдүн бир тыбыш эмес тыбыштык айкаш экендиги ачык көрүнүп турат. Бул бүтүм созулма үндүүлөрдүн тарыхый жактан келип чыгышы менен да үндөшүп турат.

2. Кең-кууштук белгиси. Түркчө: *geniş-dar ünlüler*. Бул белги үндүү тыбыштын айтылышында тилдин төмөн түшүп, жаак менен ооз резонаторунун кең ачылышына, же болбосо тилдин жогору көтөрүлүп, жаак менен ооз көндөйүнүн кууш абалда болушуна негизделет. Ошондуктан жаак кең ачылып айтылган үндүүлөр кең үндүүлөр деп, жаак кууш ачылып айтылган үндүүлөр кууш үндүүлөр деп аталат. Түркчөдө кең үндүүгө а,е,о,ö,а: тыбыштары кирсе, кууш үндүүгө і,и,ü,і,и: тыбыштары кирет. Кыргызчада болсо бул эки топтун курамы созулманын эсебинен көбөйүп, төмөнкүчө аныкталат: кең үндүүлөр – а,е,о,ө,аа,ээ,оо,өө; кууш үндүүлөр – ы,и,у,уу,үү.

Түрк тилинде да, кыргыз тилинде кең жана кууш үндүүлөрдүн биринчи муунда колдонулушуна чек коюлбайт. Мисалы: *ad - at (ысым), et - эм, ot - om (чөн), öd - өт, is - ис, iş - иш, ip - , iç - үч, baş - баш, beş - беш, boş - бош, böl - бөл, diş - тыш, diş - тиш, gün - күн ж.б.*

Бирок түрк тилиндеги кең эрин үндүүлөр, кыргыз тилинен айырмаланып, сөздүн экинчи жана кийинки муундарында дээрлик колдонулбайт. Мисалы: *odun - отун, ocak - очок, январь, koşmak - чуркоо, görünmek - көрүнүү, böğürmek - мөөрөө, dövişmek - ур-уш, согуш.*

Ал эми кууш үндүүлөр эки тилде тең сөздүн биринчи муунунда да, биринчиден башка калган бардык муундарда да чектелбей колдонулат. Мисалы: *küçük - кичине, ünlü - үндүү, sinek - чымын, kırmızı - кызыл, ucuz - арзан, iykücü - уйкучу.*

Түрк тилдеринин баарында тең мүчөдөгү үндүүлөр кең-кууштук белгиси боюнча бөлүнүп, төмөнкү заң-эрежеге баш ийет: мүчөдөгү үндүүлөр же жалаң кең, же жалаң кууш болот. Мисалы:

<i>-nin baba-nın</i>	<i>-sız</i>	<i>para-sız</i>
<i>-nin anne-nin</i>	<i>-sız</i>	<i>dede-sız</i>
<i>-nin kutu-nın</i>	<i>-suz</i>	<i>kutu-suz</i>
<i>-nin ünlü-nün</i>	<i>-süz</i>	<i>mülk-süz</i>
<i>-lar kitap-lar</i>	<i>-da</i>	<i>doktor-da</i>
<i>-ler köpek-ler</i>	<i>-de</i>	<i>defter-de.</i>
<i>-нын бала-нын</i>	<i>-сыз</i>	<i>бала-сыз</i>
<i>-нин желе-нин</i>	<i>-сиз</i>	<i>желе-сиз</i>
<i>-нун сото-нун</i>	<i>-суз</i>	<i>сото-суз</i>
<i>-нүн бөлө-нүн</i>	<i>-сүз</i>	<i>бөлө-сүз</i>

-лар чана-лар	-да	чана-да
-лер кеме-лер	-де	кеме-де
-лор тоо-лор	-до	тоо-до
-лөр көчө-лөр	-дө	көчө-дө.

Көрүнүп тургандай, эки тилде тең мүчөдөгү үндүүлөр же жалаңкең, же жалаң кууш болуп, эч качан бири-биримен аралашпай, так ушул кең-кууштук белгиси боюнча бөлүштүрүлөт. Ошондуктан бул белги жеке эле фонетикалык мүнөздөгү субстанционалдык белги эмес, тилде колдонулган функционалдык белги деп табылат.

3. Ачык-эриндик белгиси. Түркчө: *düz-yuvarlak ünlüler*. Бул белги үндүү тыбыштардын жасалышында эриндин катышып же катышпай тургандына негизделет да, эрин катышып айталган үндүүлөр эрин үндүүлөр деп, эрин катышпай ачык айтылган үндүүлөр ачык үндүүлөр деп аталат.

Түркчөдө ачык үндүүлөргө *a, e, a;*, *i, i, i*: тыбыштары, эрин үндүүлөргө *o, ö, u, ü, i*: тыбыштары кирет. Кыргызчада ачык үндүүлөр - *a, e, ы, и, aa, ээ*, эрин үндүүлөр - *o, ө, у, ү, oo, өө, уу, үү*. Мисалы: *ad - am, ot - om, et - эм, öd - өм, kış - кыш, kuş - куш, in - ийин, ün - үн* ж.б.

Ошентип, эки тилде тең ачык жана эрин үндүүлөр айтылышы боюнча дээрлик окшош. Булардын айырмачылыгы - үндөштүк күүсүнүн таралышында. Кыргыз тилинде эрин күүсү мүчөдөгү кең жана кууш үндүүгө бирдей таралгандыктан, мүчөдөгү үндүүлөр дайыма төрт варианттуу болот:

-лар	-да	-лык	-чы
-лер	-де	-лик	-чи
-лор	-до	-лук	-чу
-лөр	-дө	-лүк	-чү.

Түрк тилинде, кыргызчадан айырмаланып, эрин күүсү мүчөдөгү кең үндүүгө таралбагандыктан, мүчөдөгү кең үндүүлөр дайыма эки варианттуу жана кууш үндүүлөр төрт варианттуу болот:

-lar	-da	-lı	-çlı
-ler	-de	-li	-çi
-ø	-ø	-lu	-çli
-ø	-ø	-lü	-çü.

Кыргыз тилинде, түркчөдөн айырмаланып, созулма үндүү менен келген мүчөдө дайыма эрин үндүүлөр болот да, ачык үндүүлөрдүн колдонулушуна жол берилбейт:

-ø	-ø	-ø
-ø	-ø	-ø
-луу	-уу	-oo
-лүү	-үү	-өө.

Ошентип, жогорку мисалдарды тастыктагандай, үндүүлөрдүн ачык-эриндик белгиси да эки тил үчүн таза фонологиялык белги болуп эсептелет.

4. Жоон-ичкелик белгиси. Түркчө: *kalin-ince ünlüler*. Бул белги үндүүлөрдүн жоон же ичке айтылышына негизделет да, жоон айтылган үндүүлөр жоон үндүүлөр деп, ичке айтылган үндүүлөр ичке үндүүлөр деп аталат. –

Түрк тилинде жоон үндүүлөр - *a, o, ы, u, a; u*., ичке үндүүлөр - *e, ö, i, ü, i*. Кыргыз тилинде жоон үндүүлөр - *a, o, ы, u, aa, oo, уу*, ичке үндүүлөр - *e, ө, и, ү, ээ, өө, үү*. Мисалы: *bal – бал, bel – бел, at – ат, et – эт, kol – кол, göl – көл, bol – мол, böl – бөл, diş – тыш, diş – тиш, uç – уч, iç – үч* ж.б.

Түрк тилиндеги жоон жана ичке үндүүлөр айтылышы жагынан да, эрин күүсүнүн таасирин эске албаганда, колдонулушу жагынан да кыргыз тили менен дээрлик жалпылыкты түзөт.

Түрк тилинде да, кыргыз тилинде да үндүүлөрдүн жоон-ичкелик белгиси бул тилдердин фонетикалык башкы өзгөчөлүгү болгон үндөштүк күүлөрүн ишке ашырат: *bal, bel, bol, böl*. Демек, аталган белги да тилдеколдонулганфункционалдык белги дептабылат.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- [1] Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – 46 с.
- [2] Языки мира. Тюркские языки. Бишкек, 1997. – 92 с.
- [3] Морфологическая структура слова в языках различных типов. – М., 1963. – 15 с.
- [4] Касевич В.Б. Элементы общей лингвистики. – М, 1977. – 65 с.
- [5] Ergin M. Türk Dil Bilgisi. – İstanbul, 1994. – 46 s.
- [6] Banguoğlu T. Türkçenin Grameri. – Ankara, 1995. – 36 s.
- [7] Radloff W.W. Vergleichende Grammatik der nördlichen Türkssprachen. Phonetik. –Leipzig, 1882. – 14 s.
- [8] Байтұрсынов А. Тіл құрал. –Кызылорда, 1925. – 75 с.
- [9] Байтұрсынов А. Тіл тағлымы. – Алматы, 1992. – 53 с.
- [10] Тыныстанов К. Кыргыз адабий тилинин жаңы ымласынын долбору. – Фрунзе, 1934. – 201 б.
- [11] Тыныстанов К. Кыргыз тилинин морфологиясы. –Фрунзе, 1934. – 46 б.
- [12] Богородицкий В.И. Введение в татарское языкознание. –Казан, 1934. – 85 с.
- [13] Батманов И.А. Фонетическая система современного киргизского языка. –Фрунзе, 1946. – 144 с.
- [14] Кононов А.Н. Грамматика современного турецкого литературного языка. М.–Л., 1956. – 82 с.
- [15] Ахматов Т.К. Звуковой строй современного киргизского языка. Экспериментально-фонетическое исследование. Ч. 1-2. Пособие для студентов ВУЗа. – Фрунзе: Мектеп, 1970. – 69 с.
- [16] Щербак А. М. Сравнительная фонетика тюркских языков. –Л., 1970. С. 26-56.
- [17] Орусбаев А.О. Киргизская акцентология. –Фрунзе, 1974. С. 18-26.
- [18] Дьячковский Н.Д. Консонантизм якутского языка: АДД. –Якутск, 1982. – 53 с.
- [19] Новое в зарубежной лингвистике. XIX. Проблемы современной тюркологии. –М.: Прогресс, 1987. – 67 с.
- [20] Баскаков Н.А. Историко-типологическая фонология тюркских языков. –М., 1988. – 98 с.
- [21] Сыдыков Ж.Ж. Фонетическая структура современного киргизского литературного языка и диалектов. –Фрунзе: Илим, 1990. – 33 с.
- [22] Орусбаев А.О., Токтоналиев К.Т. Кыргыз тилинин фонетикасы боюнча изилдөөлөр. –Бишкек, 1991. – 68 б.
- [23] Садыков Т. Основы кыргызской фонологии и морфонологии. – Бишкек: Илим, 1992. – 79 б.
- [24] Садыков Т. Азыркы кыргыз тили: фонетика. –Бишкек: Бийиктик, 2006. – 12 б.
- [25] Базарбаева З.М. Қазақ тілі: интонология, фонология. –Алматы, 2008. – 45 б.
- [26] Жүнісбек Ә. Қазақ фонетикасы. –Алматы, 2009. – 53 б.
- [27] Жүнісбек А. Введение в сингармоническую фонетику. –Алматы, 2009. – 43 с.
- [28] Юнусалиев Б. Тандаган эмгектер. –Фрунзе, 1985. – 100 с.
- [29] Абдиев Т. Конструкции с каузативными глаголами в киргизском языке. – Бишкек, 2009. – 94 с.